

Inga Johanne og Knut Pighaug
ønsker velkommen til setra

HISTORISK TILBAKEBLIKK:

Livet på setra

i gamle dager

Inga Johanne Rudstuen Pighaug var tre år første gang ho var med bestemor på Rostuggusetra, det var i 1959. Hvert år fra sankthans til skolestart ble setra fast bosted. Ho minnes lange gode somre med liv og leven, kjedsomhet var ikke oppfunnet, men ferie var det ikke. Ferie var noe som tilhørte de andre - "de som kjørte borti Per Gyntvegen".

Av Åse Kari Gravråk

Barndomsminner fra setra

- Jeg husker det var veldig mye stå den dagen vi skulle reise på setra. Det var så mye vi skulle ordne og pakke. Bestemor fylte mjølkespann og kasser med klær, sko, mat og utstyr. Det ble pakka for hele sommeren. Og når vi kom til fjells var det unger på alle setre, vi var ute og leika butikk og laga dyr av det vi fant i naturen, la puslespill og kabal. Vi kjeda oss aldri. Når vi skulle begynne å onne var det ekstra spennende for da var det med så mange folk som hjalp til. Ferie hadde vi ikke, det var noe som tilhørte andre, blant annet de som kjørte borti Per Gyntvegen og de som bodde på hotellet. De var turister som var på ferie mens vi var liksom vanlige folk som var på setra.

Kontakten med dyra

Inga forteller om den nære og tette kontakten de fikk med dyra som de stelte og mjølka. Kyrne hadde navn og ulike "personligheter".

- Det var alltid så koselig å gå i fjøset på kvelden da alle dyrene hadde lagt seg. Det var noe med roa over fornøyde dyr, det var veldig spesielt.

- Det er én særskilt episode som har brent seg fast. En kveld mangla det ei ku og det ble stor oppstandelse, bestemor var fryktelig bekymra. Jeg kan huske at ho gikk lenge og leita, og langt om lenge fant ho kua liggende hjelpeløs i Skeiselva med ødelagt hofte. Det var ikke noe håp, ho måtte slaktes. Bestemor fortalte seinere at når kua oppdaga at bestemor stod der kom det noen såre lyder, kua surva, ho skjønnte at hjelpa kom med bestemor.

Butikkklapp med mjølkebil, håndkle på døra

- Bestemor pleide å skrive butikkklapp og sende den med mjølkebil. Da mjølke-

bilene neste gang kom til setra hadde den med pakke fra butikken. Da var jeg alltid veldig spent om det var en liten sjokolade til meg oppi der.

Inga minnes også at hvis noen hadde hengt et håndkle på seterdøra si så var det et tegn på at de gjerne ville ha kaffebesøk. Eller det kunne også bety at de hadde en eller annen beskjed som skulle bringes videre.

- Jeg var veldig glad hver gang mor og far kom på besøk i helgene. Da gikk jeg ute og lytta etter motorsykkelen til far. Den duren kunne jeg skille fra alle andre. Men ellers tenkte jeg ikke så mye på dem, jeg syntes det var godt å være her med bestemor. Jeg var selskapsdama hennes. Og ho var ei god gammeldags bestemor med kjole, forkle, kvitt hår og skaut. Slike bestemødre finnes ikke lenger.

Åpen seter

Lange somre med bestemor på setra og budeitid er for lengst historie. Men Inga vil ikke at den norske seterkulturen skal gå i glemmeboka. Derfor har ho og og mannen hennes – Knut Pighaug – i en årrekke hatt åpen seter for turister på Rostuggusetra. Her får turistene omvisning og et innblikk i hvordan seterlivet var i gamle dager.

Det gamle og ekte gjør noe med oss

På Rostuggusetra har budeier i generasjoner nedlagt tusenvis av arbeidsdager. Det oser av historie i alle hus, autentisk og nært. Kubjeller, utstyr og bruksgjenstander fra svunnen tid.

- Turister som kommer hit opplever at her er det godt å være. De opplever stemningen, det gamle og ekte, jeg tror det gjør noe med folk. Jeg ser det i øynene deres, sier Inga. Kanskje er det gamle minner eller glimt som dukker opp, jeg vet ikke.

Moro for ungene

Inne i fjøset er det noe som skiller seg ut. Her er det ikke bare spor etter dyr på båsen. Innerst ved veggen midt mellom båsene står et sett gamle bowlingkjegler i tre!

- Disse kjevlene er over hundre år gamle. Bestefar fikk de i gave av sine foreldre. Dette er litt moro å ha her for ungene, og fjøsgulvet funker fint som bane, sier Inga mens hun slenger bowlingkula bortover fjøsgulvet. - En annen artig sak for ungene er dammen ute med rompetroll. Vi har bl.a. en barnefamilie som kommer hvert år fordi ungene heller vil leike i dammen i stedet for å dra til Hunderfossen.

Gråtass i veikrysset

De helgene det er åpen seter parkerer Inga og Knut traktoren Gråtass borti krysset i Peer Gyntvegen. De henger på en plakate med åpningstidene. Den blir tydeligvis lagt merke til, folk kommer i alle aldre, norske og utenlandske, nysgjerrig og interessert. Litt servering hører også med under omvisningen, og hva er vel da mer naturlig enn ekte tradisjonsbakst etter god gammel oppskrift?

1969: Inga utenfor setra sammen med bestemor Johanne Rudstuen (i midten) og Anna Voldbakken.

*Budeiesenga står fortsatt
i eldhuset på setra*

De gamle bowlingkjeglene i fjøset er populære

Budeiene hadde stort ansvar

På setrene i gamle dager fantes både kyr, geiter, sauer og griser. I tillegg streifet hestefølger fritt i fjellet. Fra gammelt av når det var rovdyr i setertraktene, gjette gutter og jenter dyra. De fulgte med dem hele dagen. Seinere gikk kyrne uten gjeter. Da betydde det svært mye for budeiene å ha snille kyr, dvs. kyr som kom tilbake til setra slik at budeiene slapp å gå etter dem. Leie kyr som gikk langt og som måtte hentes hver dag, ja som la seg ute for natta, det var ei gru for budeiene.

I tida med handmjølking, kinning og ysting greide ei flink budeie og en gjetergutt/jente seterstellet med opptil 10 mjølkekyr og rundt samme antall geiter aleine. På setrer med større buskap var de flere, både ei og to underbudeier i tillegg. Flinker budeier var etterspurte, de hadde stort ansvar. En god budeie måtte også kunne lokke, og hennes spesielle lokkesang skulle samle husdyra. Lokkesangen til budeiene har for øvrig vært til inspirasjon for mange norske kunstnere. Edvard Grieg lærte norsk folkemusikk å kjenne av budeiene han traff under vandring i fjellheimen. Gjendine Slålien var en av landets best kjente budeier; hun traff flere ganger Edvard Grieg, og flere av hans verk er inspirert av Gjendines sang.

Månedslønn på 30 kroner

”Det meste jeg oppnådde i lønn var kr 30,- pr. mnd. Hvis man ble tilbudt 1 krone mer i måneden, kunne det være nok til å ta arbeid på en annen seter. Selv om betalingen var mye bedre på hotell, ville jeg heller arbeide på gård og seter. Jeg likte å stelle dyr, jeg så hvor kloke de kunne være. De kom tilbake i rett tid om kvelden og hver fant sin bås. Men geitene kunne være litt ustyrilge. Likevel ble jeg meget glad i dem”

Sitat: Magda Sørensen
– budeie i Nordfjellet 1931-36.

Nedtrapping av seterdrifta

Seterdrifta i Gausdal Nordfjell holdt seg godt opp i 1930-åra, under krigen og frem til rundt 1950. Fra 1951 slutta flere og flere gårder med seterdrift, men samtidig leide mindre gårder uten setrer flere av setrene ei tid.

Ofte var det slik at de hadde med kyr fra flere bruk. Sommeren 2000 var det kun åtte setrer som hadde mjølkekyr i Nordfjellet. Mye god fjellhamn ble ikke lenger nytta, og skogen kom etter hvert til å ta over seterfjellet.

Sauesaksene har gjort nytta si. Nå som dekor på vegg.

Kubjeller fra svunnen tid.

Antall setrer med MJØLKE-LEVERING

• 1940	69 setrer
• 1960	44 setrer
• 1980	29 setrer
• 1990	14 setrer
• 2000	8 setrer

Kilder: Jarle Bye, Nordfjellet (2004). Wikipedia.

**TREFELLING - STUBBEFRESING
HAGEARBEID - TAKSNØMÅKING - Utleie**

Alexander Elvheim AS
SKOG OG SNØTJENESTER
TLF. 952 777 01 www.alexelvheim.no

DOLA JAZZ
40
1978-2018

LILLEHAMMER JAZZFESTIVAL
f t i dola.jazz.no

18.-21. oktober 2018